

13.6.2022

EOAK/1127/2022

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Maija Sakslin

Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Johanna Koli

TARKASTUS: MEHILÄINEN HOIVAPALVELUT OY, MAINIOKOTI ANDANTE, ESPOO 3.3.2022

Osallistujat EOAK:sta

Johanna Koli, vanhempi oikeusasiamiehensihteeri

Riina Tuominen, notaari

Osallistujat tarkastuskohteesta

Yksikön johtaja

Sairaanhoitaja

tarkastuksella vuorossa ollut henkilöstö

Tarkastuksen tyyppi

OPCAT

CRPD

1 TARKASTUS JA SEN TAVOITE

Oikeusasiamiehen kansliasta tehtiin apulaisoikeusasiamies Maija Sakslinin määräyksestä ennalta ilmoittamaton tarkastus Mainiokoti Andanteen 3.3.2022. Tarkastuksen tarkoituksena oli tutustua sosiaalihuollon asiakkaiden saamien palvelujen sisältöön ja laatuun ja asiakkaiden itsemääräämisoikeuden toteutumiseen. Tarkastuksella kiinnitettiin erityisesti huomiota palvelujen laatuun koronapandemian aikana sekä pandemian aiheuttamiin muutoksiin palveluissa ja asiakkaiden toimintakyvyn ylläpitämiseen. Lisäksi oikeusasiamiehen kanslian erityisenä tarkastusteemana vuonna 2022 on valvonnan valvonta.

Oikeusasiamiehen kanslian edustajat kertoivat lyhyesti apulaisoikeusasiamiehen tehtävistä ja niihin liittyvistä oikeuksista. Tarkastajiin suhtauduttiin asiallisesti ja ystävällisesti.

Tarkastuskäynnillä tutustuttiin tarkemmin yhteen ryhmäkotiin (Ariaan) sekä talon yleisiin tiloihin. Tarkastuksella haastateltiin yksikön johtajaa, sairaanhoitajaa ja muuta vuorossa ollutta henkilöstöä sekä asiakkaita ja heidän omaisiaan. Lisäksi tarkastuksen jälkeen haastateltiin yhtä työntekijää puhelimitse.

Tarkastuksen jälkeen Mainiokoti Andantesta ja Espoon kaupungilta pyydettiin asukkaiden hoito- ja palvelusuunnitelmia ja päivittäiskirjauksia sekä muita sosiaali- ja terveydenhuollon asiakas- ja potilastietoja, tarkastuksen aikaan voimassa olleet toimintaohjeet henkilöstölle sekä tiedotteet ja ohjeistukset asiakkaille ja heidän omaisilleen sekä henkilöstömitoituksen toteumat ajalta 14.-27.2.2022.

Tarkastajien havainnot esiteltiin apulaisoikeusasiamies Maija Sakslinille. Pöytäkirjan luonnos lähetettiin Mainiokoti Andanteen tarkennuksia ja kommentointia varten. Tarkennukset ja tehdyt toimenpiteet on tarpeellisin osin huomioitu pöytäkirjassa.

2 YLEISET TARKASTUSHAVAINNOT

Tarkastushavainnot

Tarkastuksella toimintayksikössä oli miellyttävä ja rauhallinen tunnelma. Sisätilat olivat esteettömät, avarat ja siistit. Tarkastuksella havaittiin useita asiakkaita ja hoitajia yhdessä yhteisissä tiloissa. Hoitajien ja asiakkaiden yhteiselo vaikutti myönteiseltä: hoitajat olivat läsnä asiakkaiden kanssa yleisissä tiloissa, ja joidenkin asiakkaiden kynsiä lakattiin tai päätä hierottiin. Tarkastuksen aikana käynnissä oli viriketoiminnanohjaajan ohjaama toimintahetki, joihin osa asiakkaista osallistui. Lisäksi asiakkaita ulkoili yksikön terassilla. Yksi asiakas kävi tarkastuksen aikana omaisensa kanssa ulkoilemassa yksikön ulkopuolella.

Yksikön ulko-ovi pidetään lukittuna, ja vain hoitajan avustuksella pääsee sisään ja ulos. Ovikellosta hälytys siirtyy hoitajan puhelimeen, ja hoitaja käy avaamassa oven. Ryhmäkotien ovet olivat avoinna, ja sekä asiakkaat että henkilöstö liikkuvat niiden välillä.

Mainiokoti Andantessa oli tarkastushetkellä 41 asiakasta. Aluehallintoviraston myöntämä lupa on 46 asukaspaikalle. Asiakaspaiikkoja oli vapaina, koska henkilöstötilanne ei ollut mahdollistanut paikkojen täyttämistä. Yksikkö on jaettu kolmeen ryhmäkotiin (Aria, Sonata ja Rondo), jotka sijaitsevat omilla käytävillään, omine ruokailu- ja tv:n katsomistiloineen. Kussakin yksikössä on suunnilleen saman verran asukkaita. Myös pariskuntien olisi mahdollisuus asua yksikössä samassa huoneessa. Tällä hetkellä jokainen huone on yhden henkilön käytössä. Jokaisessa huoneessa on oma esteetön wc- ja suihkutila.

Asiakkaat ovat iältään 75–102-vuotiaita. Asukkaista valtaosa on Espoon kaupungin sijoittamia. Yksittäiset asiakkaat ovat saaneet palvelun Kirkkonummen ja Kauniaisten kaupunkien järjestämänä.

Suurin osa asiakkaista on suomenkielisiä, mutta ruotsia äidinkielenään puhuvia on myös muutama. Hoitajan mukaan ruotsia äidinkielenään puhuvat ymmärtävät myös suomea, ja heidän kanssaan käytetään suomen kieltä. Mainiokoti Andanten pöytäkirjaluonnokseen antamien tarkennusten mukaan Esossa asiakkaalla on mahdollisuus toivoa, mihin hoivakotiin hän haluaa muuttaa. Ruotsinkieliset asiakkaat voivat halutessaan valita ruotsin- tai suomenkielisen hoivakodin. Mainiokodeilla on myös ruotsinkielisiä asumisyksiköitä. Kunta tai läheiset ovat sijoittaneet asiakkaan Mainiokoti Andanteen tietäen, että yksikön asiointikieli on suomi. Henkilöstöstä osa pystyy asioimaan ruotsin kielellä, mutta se ei toteudu kaikissa työvuoroissa.

Ryhmäkotien asukkaat sairastavat pääosin jotakin muistisairautta, mutta eivät kaikki. Ryhmäkotien asukkaat eivät eroa hoitoisuudeltaan, eivätkä ryhmäkodit ole erikoistuneita tiettyjen asiakasryhmien tarpeisiin.

Talon parkkipaikalla on kaksi merkittyä esteetöntä pyörätuolimerkillä merkittyä pysäköintipaikkaa. Tarkastuksella toimintayksikön piha-alue oli jäinen, ja pääosin hiekoittamaton. Saatujen tietojen mukaan piha-alueen kunnossapidosta oli huomautettu kiinteistönhoidosta vastaavalle yhtiölle. Ulkoiluun käytettävä terassi oli tarkastuksen aikaan sula, mutta saatujen tietojen mukaan talven aikana myös se oli ollut lumen peitossa, jolloin sinne ei ole päässyt. Saatujen tietojen mukaan asiakkaat pääsevät halutessaan ulkoilemaan. Ajoittain viime talvena ja tarkastuksen aikaan lumitilanne pääkaupunkiseudulla oli sellainen, että esimerkiksi pyörätuolilla ei päässyt esteettä kulkemaan piha-alueella ja ulkoilureiteillä. Kiinteistöhuolto on ensisijaisesti huolehtinut hätäpoistumisteiden kunnossapidosta ja esteettömyydestä.

Apulaisoikeusasiamiehen kannanotot

Apulaisoikeusasiamies pitää myönteisenä, että hoitajat ovat läsnä ja viettävät aikaa asiakkaiden kanssa. Apulaisoikeusasiamies toteaa, että läsnäolo ja kosketus ovat osa laadukasta hoitoa. Apulaisoikeusasiamiehen näkemyksen mukaan läsnäolo edistää asiakkaiden tarpeiden havaitsemista sekä ennalta ehkäisee asiakkaiden oireilua esimerkiksi aggressiivisella käytöksellä.

Apulaisoikeusasiamies toteaa, että Mainiokoti Andantessa toimitaan oikein silloin, kun yksikköön ei oteta uusia asiakkaita tilanteissa, joissa henkilöstöä ei ole saatavilla riittävästi. Apulaisoikeusasiamies toteaa, ettei vanhustenhuollon yksiköihin saa sijoittaa enempää asukkaita kuin mitä yksikössä voidaan hoitaa.

Jos henkilökunnasta on pulaa, täytyy hoidettavia olla vastaavasti vähemmän. Aukkaiden hoidettavuus on myös otettava huomioon henkilöstömitoituksia tehtäessä.

Apulaisoikeusasiamies toteaa, että kaksikielisen kunnan, kuten Espoon kaupungin, sosiaalihuollon asiakkaalla on oikeus saada palvelua omalla kielellään, joko suomeksi tai ruotsiksi. Kielilain 23 §:n mukaan viranomaisen tulee toiminnassaan oma-aloitteisesti huolehtia siitä, että yksityishenkilön kielelliset oikeudet toteutuvat käytännössä. Sosiaalihuollon asiakaslain 4 §:n mukaan sosiaalihuoltoa toteutettaessa on otettava huomioon muun muassa asiakkaan etu ja hänen äidinkieltensä. Tarkastuksella saadun tiedon perusteella ruotsinkielinen asiakas on voinut halutessaan valita suomen asiointikielekseen, ja siten hänelle on järjestetty palvelu yksiköstä, jonka palvelukielenä on suomi. Apulaisoikeusasiamies korostaa, että hoidossa käytettävällä kielellä on erityistä merkitystä muistisairaiden iäkkäiden henkilöiden hoidossa. Iäkkään henkilön tarve käyttää äidinkieltään voi muuttua esimerkiksi muistisairaudesta edetessä. Apulaisoikeusasiamies pitää tärkeänä, että asumispalvelujen asiakkaiden palvelujen tarpeen muuttumista seurataan, ja huolehditaan siitä, että heidän kielelliset oikeutensa toteutuvat myös asumispalvelupaikan järjestämisen jälkeen.

Apulaisoikeusasiamies ei pidä hyväksyttävänä, että joidenkin yksikön asiakkaiden ulkoilu on tosiasiallisesti estynyt kiinteistön heikon talvikunnossapidon vuoksi. Apulaisoikeusasiamies on vakiintuneesti korostanut ulkoilumahdollisuuksien turvaamista.

Apulaisoikeusasiamies toteaa, että myös ulkoilualueiden tulee olla esteettömät ja asiakkaiden liikkumiseen soveltuvat.

Apulaisoikeusasiamies kiinnittää huomiota piha-alueen kunnossapidosta huolehtimiseen myös talviaikana.

3 KORONAPANDEMIAN VAIKUTUKSET ASIAKKAIDEN SAAMAAN HOITON JA PALVELUUN

Tarkastushavainnot

Toimintayksikössä ei ole ollut koronatartuntoja lainkaan tarkastuspäivään mennessä. Muutama altistumistilanne oli ollut.

Koronapandemian kerrottiin vaikuttaneen toimintayksikön käytäntöihin muun muassa siten, että yhteiset isommat viriketapahtumat, kuten talossa aiemmin järjestetyt konsertit, ovat olleet tauolla. Myös musiikkiterapia oli päättynyt. Myönteisenä vaikutuksena tuotiin esille se, että muut yleiset infektiot ovat vähentyneet, kun henkilöstö ja vierailijat ovat aiempaa tietoisempia aseptisistä toimista ja pitävät yllä hyvää käsihygieniaa.

Koronapandemian alussa asiakkaat olivat pääsääntöisesti omissa huoneissaan, esimerkiksi ruokailujen ajan, ja muutoinkin kontakteja pyrittiin minimoimaan.

Pandemian aikana asukkaat ovat olleet omaisten kanssa yhteydessä Whatsapp- tai Teams-puheluilla. Hoitoneuvotteluita on myös tarvittaessa järjestetty Teams-palaverina.

Toimintayksiköllä on käytössään Espoon kaupungin antamat ohjeet koronaviruspandemiaan liittyen. Ohjeistuksen kerrottiin perustuvan THL:n ohjeisiin.

Vierailukäytännöt

Omaisten vierailuja on aiemmin porrastettu. Pandemian alussa Espoon kaupungin ohjeistus oli, että vierailuista hoivakotiin sovitaan etukäteen. Vierailut ovat mahdollista sisätiloissa vain asiakkaan omassa asunnossa. Jotta yhteisessä tiloissa ei olisi liikaa kohtaamisia tai kodin eteisaula ei ruuhkautuisi, yksikkö toivoo läheisten ilmoittavan vierailustaan etukäteen, mutta se ei ole välttämätöntä. Tarkastajille kerrottiin, että jos omainen ei ole sopinut tulostaan, ei häntä käännytetä ovelta. Henkilöstön mukaan omaisten kanssa vierailukäytänteiden koettiin sujuneen ongelmitta. Omaiset ovat ymmärtäneet ohjeet, ja pitäneet niitä hyväksyttävänä.

Espoon kaupungin 14.2.2022 päivityssä vierailutiedotteessa ja 23.2.2022 päivityssä ohjeessa ”COVID-19-koronavirustauti ympärivuorokautisessa hoivassa” mainintaa vierailujen ennakoon sopimisesta ei ole.

”Omaehtoinen karanteeni” ja seuranta-aika

Tarkastuksella ilmeni, että käytännössä ”omaehtoinen karanteeni” ”asetetaan” silloin, kun asiakas palaa yksikköön kotilomalta tai sairaalahoidosta tai kun asiakas muuttaa yksikköön. Mikäli asiakas käy esimerkiksi hammaslääkärissä tai kauppakeskuksessa, ei oireseurantaa eikä ”omaehtoista karanteenia” ole.

Tarkastuksella saatujen tietojen mukaan Mainiokoti Andantessa on kerrottu asiakkaalle, että mikäli hän menee kotilomalle, hän joutuu olemaan yksikköön palattuaan kahden viikon ajan omassa huoneessaan niin sanotussa omaehtoisessa karanteenissa. Asiakas on ollut siinä käsityksessä, että ”omaehtoisen karanteenin” aikana hän ei voi osallistua toimintaan yksikön yleisissä tiloissa, ja esimerkiksi ruokailut järjestetään omassa huoneessa.

”Omaehtoisen karanteenin” kuvattiin tarkastuksella tarkoittavan sitä, että asiakas viettää päivänsä 14 vuorokauden ajan pääosin omassa huoneessaan. Henkilöstön mukaan huoneiden ovia ei lukita. Huoneestaan ulos liikkuva asiakas ohjataan sinne takaisin.

Mainiokoti Andanten pöytäkirjaluonnokseen antaman tarkennuksen mukaan omaehtoinen karanteenisuositus tarkoittaa, että asiakas välttäisi lähikontakteja muihin asukkaisiin. Hänelle on kuitenkin järjestetty toimintaa ja mahdollisuus ulkoilla sekä pidetty omatuokioita.

Tarkastajille jäi vaikutelma, että vain harva henkilöstöön kuuluva osasi kertoa menettelytavoista liittyen kotilomiin ja ”omaehtoiseen karanteeniin”. Henkilöstö kertoi ”omaehtoisen karanteenin” menettelyistä osin toisistaan poikkeavasti. Osa kertoi hoitajan keskustelevan asiakkaan ja omaisen kanssa kotiloman jälkeisestä omaehtoisesta karanteenista, ja vahvasti suosittelleen sitä. Osa henkilöstöstä kertoi lääkärin tekemän päätöksen omaehtoisesta karanteenista. Osa kertoi Espoon kaupungin koronaohjeistuksesta, jonka mukaan asukkaan tulee jäädä omaehtoiseen karanteeniin 14 vuorokauden ajaksi, jos hän käy vierailulla esimerkiksi puolisonsa luona. Osa haastatelluista tosin kertoi, ettei ohje omaehtoisesta karanteenista kotilomien jälkeen enää olisi voimassa. Kaikilla ei ollut tiedossa minkälaiset ohjeet kotilomiin on, ja mikä taho on ohjeet antanut.

Tarkastuksen yhteydessä pyydettiin hoito- ja palvelusuunnitelmat, päivittäiskirjaukset sekä muut sosiaali- ja terveydenhuollon asiakas- ja potilastiedot ns. omaehtoisen karanteenin ajalta niistä asukkaista, jotka olivat olleet ns. omaehtoisessa karanteenissa ajalla 1.12.2021-28.2.2022. Toimitettujen asiakirjojen perusteella kyseisenä aikana 8 asiakasta oli ollut ”omaehtoisessa karanteenissa”. Yksi asiakas oli ollut ”omaehtoisessa karanteenissa” kahdesti, ensin muuttaessaan yksikköön ja sittemmin sairaalahoidon jälkeen. Lääkärin kirjauksia toimitettiin yhden, koronavirukselle altistuneen, asiakkaan osalta.

Asiakaskirjausten perusteella ”omaehtoisen karanteenin” aikana asiakkaiden vointia on seurattu muun muassa lämpöä mittaamalla. Liikkumisen rajoittamisesta ”omaehtoiseen karanteeniin” liittyen ei ollut kirjauksissa mainintoja. Joistakin kirjauksista on nähtävissä, että asukas on osallistunut yhteiseen viriketoimintaan tai tv:n katseluun yhteisissä tiloissa. Lisäksi päivittäiskirjauksissa oli yksittäisiä mainintoja ulkoilusta. ”Omaehtoiset karanteenit” ovat johtuneet joko asiakkaan altistumisesta koronavirukselle, sairaalahoidossa käymisestä tai yksikköön muutosta. Suurimmasta osasta ei kirjausten perusteella selvinnyt, että asiakas on ollut ”omaehtoisessa karanteenissa”. Yhden asiakkaan kohdalla oli mainintoja keskustelusta omaisen kanssa seuranta-ajasta, mutta muilla ei vastaavia kirjauksia ollut. Lisäksi yhden asiakkaan kirjauksissa oli tieto seuranta-aikana otettavista koronatesteistä sekä negatiivisen tuloksen vaikutuksesta seuranta-ajan pituuteen.

Espoon kaupungin 23.2.2022 päivättyssä ohjeessa kuvataan kotilomia seuraavasti:

”Tehostetun asumispalvelun asukkaat voivat käydä kotilomilla. Kotilomista tulee aina sopia etukäteen ja kotiloman aikana on noudatettava kansallisia koronataartunnan ehkäisyyn annettuja ohjeita. Yksikköön paluun jälkeen suositellaan vapaaehtoista 14 vuorokauden seuranta-aikaa.

- On tärkeää arvioida, millaisista olosuhteista asukas tulee yksikköön. Jos hän on jo ollut yli kaksi viikkoa omassa kodissaan karanteeninomaisissa olosuhteissa, tai viettänyt koko kotilomansa vastaavanlaisissa olosuhteissa, niiden jatkaminen asumispalveluyksikössä ei ole perusteltua.”

Tarkastuksella kerrottiin, että uuden asiakkaan muuttaessa yksikköön hän on omaehtoisessa karanteenissa 14 vuorokauden ajan ja oireseurannassa viiden vuorokauden ajan. Asiakkaalta otetaan myös koronatesti muuton yhteydessä, mikäli sitä ei ole otettu siinä hoitopaikassa, josta hän siirtyy yksikköön. Mikäli asiakas käy sairaalahoidossa, ja palaa takaisin yksikköön, kestää oireseuranta sekä omaehtoinen karanteeni 14 vuorokautta. Lisäksi otetaan koronatestejä tarvittaessa.

Espoon kaupungin ohjeistuksessa kuvataan 14 vuorokauden seuranta-ajan toimintaa seuraavasti:

- ”14 vrk:n seuranta-aika on suositus (taudin itämisaika 1-14vrk). Kyse ei kuitenkaan ole tartuntatautilain mukaisesta rajoitetoimenpiteestä.
 - Asukas voi tehdä itselleen kotitestin, jos hän on siihen kykenevä, heti yksikköön tultuaan/palattuaan ja/tai 6vrk kohdalla. Jos asukas on oireeton ja molemmat tai vain 6 vrk testi on negatiivinen, voidaan seuranta-ajasta luopua.
- Seuranta-aikana asukas pitää turvavälit muihin asukkaisiin.
- Ulkoilu ja vierailut järjestetään vierailuohjeiden mukaisesti.
- Asukkaan kuntoutus- ja virkistystoiminnasta on huolehdittava myös seuranta-aikana.
- Henkilökunnan pitää seurata asukkaan oireita jokaisessa työvuorossa/käynnin yhteydessä esim. kuumeen mittaus
- Mikäli asukkaalle tulee pieniäkin oireita, yksikön täytyy pyytää hoitavalta lääkäriltä lähetettää COVID-19 näytteeseen.”

Mainiokoti Andanten pöytäkirjaluonnokseen antaman tarkennuksen mukaan läheinen sopii asiakkaan kotivierailuista pääasiassa yksikön johtajan, tiimivastaavan tai sairaanhoitajan kanssa. He ovat keskustelleet läheisten kanssa ja käyneet yhdessä läpi kotivierailun luonnetta. Jos asiakas on läsnä sukutapaamisissa tai muussa tilaisuudessa, jossa on ollut enemmän kohtaamisia, on kerrottu, että kotivierailujen jälkeen suositellaan omaehtoista karanteenia. Toimitetun tarkennuksen mukaan Mainiokoti Andantessa ei ole rajoitettu omaehtoisessa karanteenissa iäkkäiden henkilöiden liikkumista ryhmäkodissa. Kenenkään asukkaan kotilomaa ei ole estetty omaehtoisen karanteenisuosituksen takia.

Mainiokoti Andante kuvasi pöytäkirjaluonnokseen antamassaan tarkennuksessaan ohjeita seuraavasti: ”Omaehtoinen karanteenisuositus on ollut Espoon kaupungin ohjeistuksessa ja sitä on yksikössä noudatettu. Karanteenisuositus on kirjattu uusimpiin ohjeisiin 14 vuorokauden seuranta-aikana, jolloin asiakkaan mahdollisia oireita on seurattu, koska kotilomalta tai sairaalasta siirtyminen on tunnistettu riskitekijäksi tartuntojen leviämislle hoivakotiin.” Toimitetussa tarkennuksessa todettiin edelleen, että ohjeiden ja termien kirjavuus ja runsaus on pandemian aikana ollut henkilöstölle haasteellista. Ohjeita on saatu sekä Espoon kaupungilta että HUS:n tartuntatautiyksiköstä. Henkilöstö on perehdytetty ohjeistuksiin käymällä niitä viikoittain läpi henkilöstökokouksissa, ja ohjeet ovat tulostettuina koronakansiossa, josta jokaisen työntekijän täytyy kuitata ne lukeneeksi.

Apulaisoikeusasiamiehen kannanotot

Apulaisoikeusasiamies toteaa, että tarkastuksella saatujen tietojen mukaan Mainiokoti Andantessa on kohdistettu niin sanotun omaehtoisen karanteenin osalta yksittäisiin asiakkaisiin rajoitustoimenpiteitä, jotka eivät perustu lakiin. Ainakin osa asiakkaista ja henkilöstöstä on pitänyt suositusta ”omaehtoisesta karanteenista” velvoittavana määräyksenä. Asiakaskirjauksista, ohjeista, haastatteluista sekä pöytäkirjaluonnokseen annetuista tarkennuksista saatujen tietojen välillä oli eroavaisuuksia, joten tässä yhteydessä ei voida arvioida kuinka laajasti Mainiokoti Andantessa on tosiasiallisesti rajoitettu iäkkäiden henkilöiden liikkumista niin sanotun omaehtoisen karanteenin aikana.

Saatujen tietojen mukaan yhdelle asiakkaalle annettu tieto ”omaehtoisen karanteenin” seurauksista hoitoon on tosiasiallisesti estänyt asiakkaan vierailun puolisonsa luona. Asukkaalla on ollut käsitys, että omassa huoneessa pysyminen kotiloman jälkeen kahden viikon ajan on pakollista, eikä asiakkaalla ole ollut käsitystä, että asiasta voisi neuvotella. Annettu tieto on aiheuttanut sen, ettei asiakas ole halunnut mennä kotilomalle.

Tarkastuksen yhteydessä ei tullut ilmi, että tilanteissa olisi esimerkiksi arvioitu terveysturvallisuuden näkökulmasta tarkemmin millaisissa olosuhteissa asiakas on kotilomallaan eikä arvioitu kotiloman olosuhteita suhteessa asiointikäynteihin, joista ei ole seurannut ”omaehtoista karanteenia”.

Apulaisoikeusasiamies korostaa, että johto vastaa ohjeiden lainmukaisuudesta ja siitä, ettei niitä käytännön työssä tulkita virheellisesti siten, että lakia rikotaan. Apulaisoikeusasiamies toteaa, että koko hoitohenkilöstön tulee tuntea työtä ohjaavat ohjeistukset. Apulaisoikeusasiamies pitää asukkaiden oikeusturvan ja toiminnan laadun kannalta haavoittuvana tilannetta, jossa vain harvat työntekijät tietävät toimintakäytäntöjen perusteet. Pöytäkirjaluonnokseen annettujen tarkennusten perusteella yksikössä on nimitetty omaehtoiseksi karanteeniksi asiakkaan voinnin seurantaa esimerkiksi kotiloman tai sairaalahoidon jälkeen. Tarkastuksella saatujen tietojen mukaan omaehtoisen karanteenin on kuitenkin käytännössä kerrottu rajoittavan liikkumista yksikön yleisissä tiloissa.

Apulaisoikeusasiamies toteaa, että sen lisäksi että ohjeistukset ja toimintakäytännöt ovat lainmukaisia, tulee tieto niistä antaa asiakkaille selkeästi. Apulaisoikeusasiamies toteaa, että asumispalvelujen asiakkaiden tulee saada tiedot esimerkiksi kotiloman seurauksista hoitoon ja niiden perusteista sekä toimien vapaaehtoisuudesta ja eri vaihtoehdoista. Asiakslain 5 §:n mukaan sosiaalihuollon henkilöstön on selvitettävä asiakkaalle hänen oikeutensa ja velvollisuutensa sekä erilaiset vaihtoehdot ja niiden vaikutukset samoin kuin muut seikat, joilla on merkitystä hänen asiassaan. Selvitys on annettava siten, että asiakas riittävästi ymmärtää sen sisällön ja merkityksen.

Apulaisoikeusasiamiehen näkemyksen mukaan Espoon kaupungin ohjeistukset asiakkaan voinnin ja oireiden seurannasta, näytteiden otosta oireiden ilmetessä tai mahdollista tartuntaa epäiltäessä ja turvavälin säilyttämisestä muihin asiakkaisiin ovat tartuntatautilain mukaisia toimia. Apulaisoikeusasiamies toteaa, että Mainiokoti Andantessa ei ole estettä toteuttaa tämänkaltaista ohjeistusta.

Apulaisoikeusasiamiehen näkemyksen mukaan suurin syy ”omaehtoisen karanteenin” toteuttamisen epäkohtiin on ollut se, että henkilöstöllä on ollut erilaisia näkemyksiä siitä, mikä on voimassa oleva ohjeistuksen sisältö ja velvoittavuus.

Apulaisoikeusasiamies on aiemmin asiassa EOAK/3360/2022 todennut, että omaehtoinen karanteeni perustuu nimensä mukaisesti henkilön omaan tahtoon. Tarkastuksella saatujen tietojen mukaan ”omaehtoisen karanteenin” toteuttaminen ei kuitenkaan ole perustunut asiakkaiden vapaaseen tahtoon.

Tahdon ilmaiseminen edellyttäisi, että henkilö ymmärtää ja muistaa, mistä asiassa on kyse. Vapaaseen tahtoon perustuva liikkuminen ei ole toteutunut etenkin niiden muistisairaiden asukkaiden kohdalla, jotka eivät ole pystyneet itsenäisesti liikkumaan huoneestaan ulos tai jotka ovat "totelleet" kun heitä ohjattiin pysymään omassa huoneessaan.

Apulaisoikeusasiamies toteaa, että henkilökunta on menetellyt oikein silloin kun, että muistisairaahan henkilön liikkumista ei ole estetty, kun hän on itse päässyt huoneestaan ulos. Menettely on ollut virheellistä, kun asukkaalle ei ole annettu tarvittavaa apua terveysturvalliseen liikkumiseen tai liikkumista ei ole sallittu.

Apulaisoikeusasiamies on useassa ratkaisussaan koronapandemian aikana todennut, että asumispalvelujen henkilökunnalla on ollut käytännön työssä vaikeuksia hahmottaa, milloin heidän toiminnassaan on kyse perusoikeuksien rajoittamisesta. Esimerkiksi tartuntatautilain mukaiset karanteeni ja eristäminen ovat toimenpiteitä, joilla rajoitetaan perusoikeuksia ja joista on asianmukaisesti säädetty laissa. Niitä voidaan käyttää, kun tartuntatautilaissa säädetty edellytykset niiden käyttämiselle täyttyvät ja päätöksen tekee tartuntataudeista vastaava lääkäri, jolla on lain mukaan oikeus päätösten tekemiseen.

Apulaisoikeusasiamies on todennut huonehoitoa vanhuspalveluyksikössä koskevassa asiassa EOAK/3360/2021 seuraavaa: "Monissa vanhustenhuollon yksiköissä on ollut käytössä ohjeistuksia, jotka on koettu hyviksi ja tehokkaiksi koronavirustartunnan leviämisen ehkäisemissä. Lainvastaisia käytäntöjä on syntynyt tilanteissa, joissa henkilökunta tai yksikön esimiehet ovat kokeneet, että ohjeita on pakko noudattaa, jotta tautia voitaisiin tehokkaasti torjua. Ehdottomiksi muodostuneet säännöt ovat saattaneet perustua myös siihen, että on oletettu, että niiden noudattaminen on tartuntatautilain tai jonkun muun lain perusteella oikeutettua." Ratkaisu on luettavissa kokonaisuudessaan oikeusasiamiehen verkkosivuilla www.oikeusasiamies.fi.

4 ASIAKKAIDEN TOIMINTAKYVYN YLLÄPITÄMINEN JA KUNTOUTTAVAN TOIMINNAN JÄRJESTÄMINEN

Tarkastushavainnot

Henkilöstö kertoi, että Mainiokoti Andantessa pyritään toteuttamaan kuntouttavaa hoitotyötä. Henkilöstö tukee asiakkaita tekemään itse mahdollisimman paljon, eikä heidän puolestaan tehdä sellaisia asioita, joita he pystyvät itse tekemään. Asiakkaita tuetaan esimerkiksi kävelemään itse sen sijaan, että heitä avustettaisiin siirtymään pyörätuolilla.

Yksikössä on suunniteltua ulkoilua viriketoiminnan ohjaajan järjestämänä arki-iltapäivisin, muina aikoina hoitajat ulkoilevat asukkaiden kanssa. Tarkastuksen aikana osa asiakkaista autettiin terassialueelle. Tarkastajien saaman käsityksen mukaan asiakkaat ovat päässeet talviaikaan ulkoilemaan pidemmälle ainoastaan omaisten kanssa. Hoitajalta saadun tiedon mukaan lähistöllä on kävelytie, jota käytetään, kun kelit sallivat. Osa asiakkaista haluaa ulkoilla ainoastaan läheistensä kanssa, ja heille on muodostunut siitä oma viikkorutiininsa. Tarkastuksen aikana yksi talon asukas kävi vierailulle tulleen omaisensa kanssa ulkoilemassa ja asioilla.

Viriketoiminnanohjaaja järjestää asiakkaille neljänä päivänä viikossa ohjattua toimintaa kuten laulua ja lehtien lukua. Myös muille päiville on suunniteltua toimintaa hoitajien järjestämänä. Yksikössä esillä olevan ohjelman mukaan ulkoilua olisi arki-iltapäivisin.

Yksikön omavalvontasuunnitelman mukaan omahoitaja huolehtii yhteistyössä sairaanhoitajan kanssa hoitoneuvottelun järjestämisestä kuukauden kuluessa asukkaan muutosta. Tarkastuksella saatujen tietojen mukaan tämä ei aina ole toteutunut. Espoon kaupungin valvontaraportin mukaan yhteistyökokous on pidetty 85 prosentille asiakkaista sopimuksen mukaisesti: uusille asiakkaille kokous on pidetty kuukauden sisällä muutosta ja vanhoille asiakkaille vähintään kerran vuodessa.

Tarkastuksen yhteydessä saaduissa asiakkaiden kuntoutus- ja hoitosuunnitelmissa on yksilöllisesti kirjattu asiakkaiden tavoitteita ulkoiluun ja ohjattuun toimintaan osallistumiseen. Ulkoilutavoitteiden toteuttamisen keinoksi hoito- ja palvelusuunnitelmiin oli pääsääntöisesti kirjattu ulkoilun tarjoaminen vähintään kerran viikossa. Saaduissa päivittäiskirjauksissa merkintöjä toteutuneesta ulkoilusta oli vain yhdellä asiakkaalla, jonka lisäksi oli joitakin mainintoja sisäpihan terassilla istumisesta. Kahden viikon ajalla oli asiakaskirjausten perusteella kahdesti järjestetty ohjattua toimintaa, johon osa asiakkaista on osallistunut, ja osa ei ole halunnut osallistua. Asiakasasiakirjoista tehtyjen havaintojen perusteella ulkoilu ja ohjattu ryhmätoiminta on viriketoiminnanohjaajan vastuulla. Mainiokoti Andanten pöytäkirjaluonnokseen antaman tarkennuksen mukaan asiakkailta on halutessaan mahdollisuus päivittäiseen ulkoiluun ja kaikille on ulkoilumahdollisuutta tarjottu. Talviaikana asiakkaiden halukkuus ulkoiluun on ollut vähäisempää kuin muina vuodenaikoina.

Saaduissa päivittäiskirjauksissa oli erityisesti uusien asiakkaiden osalta kirjauksia siitä, että viriketoiminnan ohjaaja oli huomionnut asiakasta ja pyrkinyt siten tukemaan yksikköön kotiutumisen. Hoitohenkilöstö pitää asiakkaille kirjausten perusteella noin kerran viikossa omahoitajatuokion, joka on esimerkiksi keskustelua.

Yksikköön on pyritty rekrytoimaan omaa fysio- tai toimintaterapeuttia, mutta tarkastusajankohtana siellä ei ollut omaa kuntoutuksen ammattilaista. Osa asiakkaista ostaa itselleen fysioterapeutin palveluja, ja osa saa palvelun, jos heillä on lähete hoitavalta lääkäriltä fysioterapiaan. Osan asiakkaista kerrottiin saaneen lääkärin lähetteen fysioterapiaan, jolloin itsemaksettava osuus on matalampi Kela-korvauksen jälkeen. Näin kerrottiin toimittavan niiden asiakkaiden kohdalla, joilla on taloudellisesti mahdollista maksaa itse omavastuuosuus. Muilla asiakkailla kerrottiin olevan jumppaohjeita.

Lääkäri käy yksikössä joka neljäs viikko. Muina viikkoina häneen on etäyhteys ja tarvittaessa yhteyden saa myös puhelimitse.

Apulaisoikeusasiamiehen kannanotot

Apulaisoikeusasiamies pitää hyvänä, että asiakkaille järjestetään ohjattua toimintaa useamman kerran viikossa ja että yksikössä pyritään kuntouttavaan hoitotyöhön.

Apulaisoikeusasiamies korostaa asukkaiden päivittäisen ulkoilun tärkeyttä osana sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (812/2000) 4 §:ssä tarkoitettua laadultaan hyvää hoitoa. Riittävän ulkoilun huolehtimisessa on kyse perustarpeista huolehtimisesta ja siten myös ihmisarvon kunnioittamisesta. Erityistä huomiota on kiinnitettävä myös niihin asukkaisiin, jotka eivät kykene liikkumaan itsenäisesti eivätkä pysty selkeästi ilmaisemaan omaa tahtoaan. Yksikössä on huolehdittava myös niiden asukkaiden ulkoilusta, joilla ei vieraile omaisia tai jotka eivät itse pyydä päästä ulkoilemaan.

Apulaisoikeusasiamies toteaa, että riittävä ja säännöllinen ulkoilu tulisi järjestää asukkaiden tarpeiden mukaan. Apulaisoikeusasiamies toteaa, että yleisesti ottaen yksikössä oli kirjattu hyvin kuntoutus- ja hoitosuunnitelmiin muun muassa asiakkaan tavoitteita ulkoiluun. Apulaisoikeusasiamies kuitenkin toteaa, että hoito- ja palvelusuunnitelmiin yleisesti kirjattu tavoite ulkoilun järjestämisestä kerran viikossa ei ole riittävä. Apulaisoikeusasiamies kannustaa yksikköä tavoitteiden lisäksi seuraamaan ja arvioimaan niin ulkoilun kuin muun toimintakykyä ylläpitävän toiminnan toteutumista.

Apulaisoikeusasiamies kiinnitti huomiota siihen, että yksikössä ei ole fysio- tai toimintaterapeuttia jokaisen asiakkaan käytettävissä, vaan asiakkaat ostavat itse fysioterapiaa, johon voivat saada lääkärin lausunnon Kela-korvausta varten. Apulaisoikeusasiamies ei pidä hyväksyttävänä, jos vain niille asiakkaille, joilla on varaa yksityisen fysioterapeutin kustannuksiin Kela-korvauksen jälkeen, järjestetään tarvittavaa kuntoutusta. Apulaisoikeusasiamies korostaa, että kunnan tulee järjestää riittävät sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut tarpeen mukaisesti.

Apulaisoikeusasiamies kannustaa lisäksi moniammatilliseen yhteistyöhön esimerkiksi asiakkaan fysioterapeutin kanssa asiakkaiden hoito- ja palvelusuunnitelmien laatimisessa ja hoitotyön suunnittelussa.

5 ITSEMÄÄRÄMISOIKEUDEN RAJOITTAMISEN PERIAATTEET JA KÄYTÄNNÖT

Tarkastushavainnot

Yksikössä käytössä olevia rajoittamistoimenpiteitä ovat ulko-oven lukittuna pitämisen lisäksi sängynlaidan nostaminen asiakkaan ollessa vuoteessa, kolmipisteturvavyön käyttäminen asiakkaan istuessa pyörätuolissa ja hygienihaalarin pukeminen asiakkaalle.

Yksikön omavalvontasuunnitelmassa on kuvattu itsemääräämisoikeuden rajoittamisen periaatteet ja käytännöt. Niiden mukaan muun muassa ”rajoitteiden käyttämisestä ja tarpeellisuudesta keskustellaan ryhmäkodin tiimissä sekä asukkaan ja hänen läheisensä kanssa. Ennen rajoitteiden käyttöönottoa arvioidaan aina ensin, miten voidaan ennaltaehkäistä tilanteita, joissa rajoitteiden käyttöä joudutaan harkitsemaan. Edellytyksenä rajoitteiden käytölle on, että muita keinoja on jo kokeiltu, mutta ne on todettu riittämättömiksi tai ettei suojattavan edun turvaamiseksi ole käytettävissä muita keinoja. Rajoittavat toimenpiteet suoritetaan aina mahdollisimman turvallisesti ja asukkaan ihmisarvoa kunnioittaen ja vain sen aikaa, kun on välttämätöntä. --- Rajoittamisluvan tarpeellisuutta arvioidaan jatkuvasti. Asiakirjoihin tehdään merkinnät rajoitustoimenpiteen päättäneestä ja sen suorittaneesta henkilöstä, käytetystä rajoitustoimenpiteestä, sen perusteesta ja kestosta.”

Yksikön omavalvontasuunnitelman mukaan rajoittavien laitteiden, apuvälineiden ja varusteiden käytöstä on oltava lääkärin määräaikainen hoitopäätös. Hoitopäätös kirjataan asiakkaan hoito- ja kuntoutussuunnitelmaan ja lääkäri kirjaa sen myös potilasasiakirjoihin. Kaikissa tarkastuksen yhteydessä toimitetuissa hoito- ja palvelusuunnitelmissa ei ollut mainintoja liikkumista rajoittavien apuvälineiden käytöstä ja lääkärin arviosta (”luvasta”) sen käyttöön.

Mainiokoti Andanten pöytäkirjaluonnokseen antaman tarkennuksen mukaan kaikkiin liikkumista rajoittaviin apuvälineisiin on lääkärin kirjallinen lupa, joka on kirjattu DomaCare- asiakastietojärjestelmän info-kenttään. Ennen kirjallisen luvan antamista, on rajoittamisesta käyty keskustelu asukkaan ja hänen läheisensä kanssa. Kirjaus rajoituksesta on myös mainittu hoito- ja palvelusuunnitelmassa.

Mainiokoti Andantesta saatujen tarkennettujen tietojen mukaan yksikössä on tarkastuksen jälkeen kirjattu rajoitustoimenpiteet myös asukkaiden hoito- ja palvelusuunnitelmiin. Toimitettujen päivitettyjen kirjausten perusteella lääkärin ”luvat” ja peruste rajoitustoimenpiteiden käyttöön kirjataan hoito- ja palvelusuunnitelmiin. Rajoitteiden käytön vähentämiseen tähtäviä tavoitteita tai rajoitteiden käytön tarpeen arviointia määrääjain ei hoito- ja palvelusuunnitelmiin ollut kirjattu.

Apulaisoikeusasiamiehen kannanotot

Tarkastuksella ilmeni puutteita rajoitustoimenpiteiden kirjaamisessa hoito- ja palvelusuunnitelmiin. Rajoitustoimenpiteiden käytön valvonnan ja osapuolten oikeusturvan kannalta on tärkeää, että toimenpiteitä koskevat kirjaukset tehdään huolella. Eduskunnan oikeusasiamies on korostanut asianmukaisten asiakaskohtaisten kirjausten tekemistä rajoitustoimenpiteitä käytettäessä. Kirjausten osalta on noudatettava asiakasasiakirjoja ja potilasasiakirjoja koskevaa lainsäädäntöä. Koska yksikössä on jo kiinnitetty huomiota kirjaamisen toteuttamiseen jatkossa, ei asia anna aiheutta enempään.

Apulaisoikeusasiamies toteaa, että rajoittamistoimenpiteiden käytön tarpeen arvioinnin kirjaamisen lisäksi on tärkeää, että iäkkään asiakkaan hoidossa yksilökohtaisesti seurataan rajoitteiden käyttöä sekä arvioidaan keinoja tukea asiakkaan itsemääräämisoikeutta ja vähentää rajoitustoimenpiteiden käyttöä. Yksikön omavalvontasuunnitelmaan oli kuvattu toimintakäytäntöjä itsemääräämisoikeuden rajoittamisen tilanteisiin. Asiakaskirjausten perusteella toimintakäytäntöjä ei kuitenkaan ole noudatettu yksityiskohtaisen rajoittamisen aikaisen kirjaamisen ja rajoittamisen ennaltaehkäisyn arvioinnin osalta.

Apulaisoikeusasiamies on aiemmissa ratkaisuissaan (3115/2020 ja 4180/2020) todennut muun muassa seuraavaa.

”Henkilökunnan puute ei oikeuta potilaan rajoittamiseen ja tilanteissa on arvioitava mahdollisuus käyttää lievempiä keinoja potilaan turvallisuuden takaamiseksi. Akuutin sekavuustilan aikana potilaan fyysistä rajoittamista tulee välttää viimeiseen asti. Ensisijaisena toimena on jatkuvan valvonnan järjestäminen sekavalle muistisairaalle henkilölle liikkumisen rajoittamisen sijaan.”

Apulaisoikeusasiamies pitää merkittävänä epäkohtana sitä, että perusoikeuksien rajoittamisesta somaattisessa terveydenhuollossa tai vanhustenhuollossa ei ole lainsäädäntöä. Apulaisoikeusasiamies korostaa kuitenkin, että perustuslakivaliokunta on määritellyt perusoikeuksien yleiset rajoitusperusteet. Niiden perusteella on mahdollista määritellä jo nyt, minkälaisissa tilanteissa rajoittaminen ei ole sallittua, eikä rajoittamiseen näissä tilanteissa saa antaa lupaa.

Rajoittaminen ei ole sallittua, jos samaan tavoitteeseen on mahdollista päästä muulla lievemällä keinolla. Henkilökunnan puute ei oikeuta rajoitustoimenpiteiden käyttämiseen esimerkiksi hoivakodeissa. Keinot eivät myöskään saa olla ylimitoitettuja suhteessa tavoiteltuun asiaan. Jotta suhteellisuusperiaatetta olisi mahdollista toteuttaa vanhusten hoidossa, sosiaali- ja terveydenhuollon henkilökunta tarvitsee riittävän selkeät ohjeet eri tilanteissa toimimiseen.

6 TOIMINNAN VALVONTA

Tarkastushavainnot

Mainiokoti Andanten omavalvontasuunnitelma oli äskettäin päivitetty, ja se oli saatavilla sekä yksikön verkkosivuilta (<https://mainiokodit.fi/wp-content/uploads/2020/09/Mainiokoti-Andante-omavalvontasuunnitelma-maaliskuu-2022.pdf>; päivitetty 1.3.2022) että yksiköstä kansioista, jossa se oli sekä asiakkaiden ja omaisten että henkilöstön nähtävillä. Omavalvontasuunnitelma käydään uuden työntekijän kanssa perehdytyksessä läpi. Omavalvontasuunnitelma päivitetään yhdessä henkilöstön kanssa.

Ohjeistus epäkohtien ilmoittamisesta pitäisi sairaanhoitajan ja johtajan mukaan olla henkilöstöllä hyvin tiedossa. Muutama haastateltu hoitaja myös totesi tietävänsä, miten toimia epäkohtia huomattaessaan. Epäkohtailmoituksia ei ole kuitenkaan tehty. Yksikön omavalvontasuunnitelman mukaan ilmoitus tehdään henkilökunnan ilmoitusvelvollisuuslomakkeella yksikön esimiehelle välittömästi, kun työntekijä havaitsee asiakkaaseen kohdistuvan epäkohdan tai sen uhan. Lomake löytyy sähköisenä toimintajärjestelmästä. Ilmoituksen vastaanottaja informoi ilmoituksesta aluejohtajaa ja konsultoi häntä ennen kuin kuntaan tehdään ilmoitus. Ilmoituksen vastaanottaneen henkilön on ilmoitettava asiasta kunnan sosiaalihuollon johtavalle viranhaltijalle tai valvonnan vastuuhenkilölle.

Mainiokoti Andanten pöytäkirjaluonnokseen antamien tarkennusten mukaan Mainiokodeilla on otettu käyttöön uusi omavalvontapohja. Mainiokoti Andanten omavalvontasuunnitelma tullaan päivittämään uudelle pohjalle kesäkuun loppuun mennessä. Uudessa omavalvontasuunnitelmassa tullaan määrittämään, että epäkohtailmoituksen vastaanottaneen henkilön tulee käynnistää toimet epäkohdan tai sen uhan poistamiseksi sekä myös se, miten riskienhallinnan prosessissa epäkohtiin liittyvät korjaavat toimenpiteet toteutetaan. Jos epäkohta on sellainen, että se on korjattavissa yksikön omavalvonnan menettelyssä, se otetaan välittömästi siellä työn alle. Asian käsittely kirjataan yksikön viikkokokous pöytäkirjaan. Jos epäkohta on sellainen, että se vaatii järjestämisvastuussa olevan tahon toimenpiteitä, siirretään vastuu korjaavista toimenpiteistä toimivaltaiselle taholle.

Omavalvontasuunnitelman mukaan asukkaiden toimintakykyä ja hyvinvointia seurataan ja arvioidaan jatkuvasti osana päivittäistä hoitotyötä ja havainnot kirjataan DomaCare-asiakastietojärjestelmään. Lisäksi RAI-arviointien tuloksissa seurataan laatuindikaattoreita, jotka kuvaavat kuntouttavan hoitotyön toteutumista sekä asukkaiden aktiivisuutta ja elämänlaatua.

Espoon kaupunki toimitti vuodelta 2021 yhden asiakaspalautteen ja yhden muistutuksen, jotka kohdentuivat Mainiokoti Andanten toimintaan. Espoon kaupungin vastausta ei toimitettu muistutuksen mukana, mutta Andanten johtajan antamat selvitykset toimitettiin.

Espoon kaupungin valvontakoordinaattori on tehnyt yksikköön valvontakäynnin 10.2.2022. Kuntien koettiin seuraavan tiiviisti yksikön toimintaa, kuten asiakkaiden ravitsemusta ja ulkoilua sekä henkilöstön mitoitusta ja työtuntimääriä. Lisäksi Espoon kaupunki oli tehnyt yksikköön ennalta ilmoittamattoman valvontakäynnin 10.3.2022 koronavirustilanteeseen liittyvän huolen perusteella.

Yksikön johtaja ja sairaanhoitaja totesivat, ettei heidän tiedossaan ole, että asukkailla olisi erikseen nimettyjä omatyöntekijöitä kunnissa. He kertovat sijoittajakunnissa olevan nimetyt yhteyshenkilöt, johon he ovat tarvittaessa yhteydessä. Espoon kaupungin valvontatiimissä on nimetty työntekijä, jonka kautta saadaan tarvittaessa asiakkaan asioissa yhteys sosiaalityöntekijään. Yhteistyö kuntien suuntaan koettiin toimivan ihan hyvin. Mikäli asiakkaan kohdalla ilmenee tarvetta, niin otetaan yhteyttä Espoon kaupungin sosiaalityöhön tai seniorineuvonta Nestoriin. Tällaisia tilanteita on esimerkiksi ollut kuljetuspalvelun hakeminen, tai jos yksikössä on arvioitu, ettei Andante ole asiakkaalle soveltuva asumispalvelu.

Yksikön omavalvontasuunnitelmassa on kuvattu toimintamalli, jonka mukaan ”jos epäillään, että läheinen kaltoinkohtelee asukasta fyysisesti tai psyykkisesti, pidetään hoitoneuvottelu, jossa keskustellaan asiasta läheisen kanssa. Tarvittaessa konsultoidaan muita viranomaisia kuten poliisia tai edunvalvontaa sopivan ratkaisumallin löytämiseksi. Tilanteessa tehdään arvio siitä, onko asiakkaan fyysinen tai henkinen terveys vaarassa. Tarvittaessa asiakas pitää toimittaa saamaan asianmukaista hoitoa. Tarvittaessa asukkaalle voidaan anoa edunvalvontaa raha-asioiden hoitoa varten.”

Apulaisoikeusasiamiehen kannanotot

Apulaisoikeusasiamies toteaa, että omavalvontasuunnitelma on keskeinen väline asiakasturvallisuuden ja toiminnan laadun seurannassa. Apulaisoikeusasiamies korostaa, että asiakkaan oikeusturvan ja omavalvonnan toteutumiseksi on olennaista, että toimintayksikön omavalvonnasta vastaava henkilö tuntee voimassa olevan lainsäädännön ja huomioi ne omavalvonnan suunnittelussa ja toteuttamisessa.

Apulaisoikeusasiamies pitää myönteisenä, että yksikön omavalvontasuunnitelma on nähtävillä sekä yksikössä että yksikön verkkosivuilla, ja että se päivitetään vähintään vuosittain.

Apulaisoikeusasiamies pitää myönteisenä, että omavalvontasuunnitelmaan on kuvattu palvelun sisällön laadun seurannassa huomioitavia seikkoja, jotka liittyvät asiakkaiden hyvinvointiin ja kuntouttavan hoitotyön toteutumiseen.

Apulaisoikeusasiamies toteaa, että omavalvontasuunnitelman seurannasta vastaavan tulee huolehtia suunnitelmaan kirjattujen toimintatapojen toteutumisesta käytännössä. Mainiokoti Andantessa esimerkiksi rajoittamistoimenpiteiden käyttöä koskevat toimintatavat eroavat omavalvontasuunnitelmaan kirjatusta itsemääräämisoikeuden periaatteista ja käytännöistä (ks. edellä s. 13–15).

Sosiaalihuoltolaissa säädetään henkilöstön velvollisuudesta ilmoittaa huomaamaansa epäkohdat sekä ilmoituksen johdosta tehtävistä toimenpiteistä. Sosiaalihuoltolain 48 §:n 2 momentin mukaan sosiaalihuollon henkilöstöön kuuluvan on ilmoitettava viipymättä toiminnasta vastaavalle henkilölle, jos hän tehtävissään huomaa tai saa tietoonsa epäkohdan tai ilmeisen epäkohdan uhan asiakkaan sosiaalihuollon toteuttamisessa. Ilmoituksen vastaanottaneen henkilön on ilmoitettava asiasta kunnan sosiaalihuollon johtavalle viranhaltijalle. Apulaisoikeusasiamies toteaa, että koska yksikössä tullaan lisäämään tiedot sosiaalihuoltolain 48 §:n mukaisen epäkohtailmoituksen johdosta tehtävistä toimenpiteistä, ei asia anna tässä vaiheessa aihetta enempään.

Apulaisoikeusasiamies on asiassa EOAK/4944/2019 korostanut, että kunnissa tehty tulkinta, jonka mukaan omatyöntekijän nimeäminen ei ole tarpeen, jos muistisairas vanhus asuu tehostetun palveluasumisen yksikössä, on virheellinen. Lainsäädännön lähtökohtana on, että kaikilla asiakkailla on oikeus saada omatyöntekijä. Omatyöntekijän nimeämättä jättäminen erityisen haavoittuvassa asemassa oleville muistisairaille asiakkaille ei siten ole lainmukaista.

Apulaisoikeusasiamies toteaa, että omatyöntekijällä on keskeinen rooli iäkkään asiakkaan saamien palvelujen toteutumisen ja soveltuvuuden seurannassa sekä uusien palvelutarpeiden arvioinnissa. Kunnallinen omatyöntekijä on nimettävä sekä silloin, kun asiakas asuu yksityisessä yksikössä, että silloin, kun hän asuu kunnan yksikössä. Omatyöntekijän yhteystiedot on annettava sekä toimintayksikölle että tilanteesta riippuen asiakkaalle, hänen lailliselle edustajalleen tai lähiomaiselleen.

Omatyöntekijän tehtävänä on huolehtia siitä, että asiakkaan palvelut järjestetään palvelutarpeen arvioinnin mukaisesti. Jos asiakas tarvitsee sekä sosiaali- että terveydenhuollon palveluja, on tärkeää, että molemmilla sektoreilla on yhteistyötä tekevät vastuutahot. Omatyöntekijä ja potilaan terveydenhuollosta vastuussa oleva työntekijä huolehtivat siitä, että asiakas saa sekä tarvitsemansa sosiaalipalvelut että tarvitsemansa terveydenhuollon palvelut.

Asumispalvelujen omahoitajalla voi olla keskeinen rooli omatyöntekijän työparina. Rooli on erityisen tärkeä silloin kun asiakkaan palvelutarpeet muuttuvat. Jos omahoitaja tai yksikön muu työntekijä havaitsee asiakkaan muuttuneen palvelutarpeen, on tilanteesta informoitava myös asiakkaalle nimettyä kunnan omatyöntekijää. Jos asiakas on esimerkiksi kuntoutunut ja haluaisi muuttaa asumisyksiköstä pois tai yksikkö on asiakkaalle soveltumaton taikka asiakasta on kohdeltu kaltoin, tulee omatyöntekijän saada tieto asiasta.

Apulaisoikeusasiamies pitää myönteisenä, että yksikössä on tunnistettu iäkkäisiin henkilöihin kohdentuvan läheissuhteissa ilmenevän kaltoinkohtelun mahdollisuus. Apulaisoikeusasiamies ei kuitenkaan pidä riittävänä omavalvontasuunnitelmassa kuvattua toimintamallia, jossa yksikön henkilöstö ratkaisee tilanteen hoitoneuvottelulla ja mahdollisesti poliisia ja muita viranomaisia konsultoimalla. Apulaisoikeusasiamies toteaa, että kaltoinkohteluun puuttuminen edellyttää sosiaalihuoltolain 41 §:ssä tarkoitettua monialaista yhteistyötä, jota omatyöntekijän tulisi koordinoita.

7 HENKILÖSTÖ

Tarkastushavainnot

Toimintayksikön johtaja kertoi rekrytoinnin olevan jatkuvaa. Henkilöstötilanne on ollut haastava. Pääasiassa johtajan mukaan on kuitenkin pärjätty omien työntekijöiden ja vakituisten keikkalaisten voimin.

Pysyvää henkilöstöä tarkastusajankohtana oli kolme vakinaista sairaanhoitajaa, kahdeksan lähihoitajaa, yksi hoitoapulainen ja hoiva-avustajia sekä viriketoiminnanohjaaja, joka työskentelee viikoittain maanantaista torstaihin. Vakituksina keikkatyöntekijöinä on 3 sairaanhoitajaa sekä 10 lähihoitajaa. Tarkastuksella ilmeni, että yksi sairaanhoitajan tehtävistä oli avoinna, ja yksi sairaanhoitaja oli aloittanut työnsä äskettäin. Mainiokoti Andanten pöytäkirjaluonnokseen antaman tarkennuksen mukaan vakinaiseen henkilöstöön kuuluu 5 sairaanhoitajaa, 13 lähihoitajaa ja 5 hoiva-avustajaa. Heidän lisäksi Mainiokoti Andantessa työskentelee suuri joukko sijaisia sekä keikkatyöntekijöitä.

Yksikön henkilöstömitoitus on 0,6. Yövuorossa on koko yksikössä kaksi hoitajaa, jotka yleensä ovat lähihoitajia. Tavoite on, että jokaisessa ryhmäkodissa olisi aamu- ja iltavuorossa lääkehoitovastaava. Puutteita on ollut, jolloin toisen ryhmäkodin lääkehoitovastaava on vastannut myös toisen ryhmäkodin ja joskus myös kaikkien kolmen ryhmäkodin lääkehoidosta. Tällöin lääkehoitovastaava ei ole osallistunut muuhun hoitotyöhön. Erillisiin lääkehoitovastaaviin on päädytty joitakin vuosia sitten lääkepoikkeamien vuoksi. Haastatellun sairaanhoitajan mukaan lääkepoikkeamat olivat muutoksen myötä vähentyneet.

Sijaistarpeisiin on tarvittaessa käytössä henkilöstövuokrausyritys Aarni henkilöstö Oy, joka on erikoistunut nimenomaan sosiaali- ja terveysalan henkilöstön vuokraukseen.

Tiukkoja tilanteita henkilöstön riittävydessä on joskus ollut, muttei kuitenkaan usein tai säännöllisesti. Näissä vajaustilanteissa voivat esimerkiksi asiakkaiden suihku- ja ulkoilukerrat jäädä harvemmiksi.

Henkilöstö kertoi heillä olevan mahdollisuus osallistua koulutuksiin, esimerkiksi lääkehoidon koulutuksia oli ollut. Hoitohenkilöstöllä kerrottiin olevan saattohoito-osaamista.

Tarkastajille kerrottiin, että muutama yksikön asiakas käyttäytyy esimerkiksi peseytymistilanteessa haastavasti. Henkilöstö on saanut näihin tilanteisiin koulutusta sekä ohjeita.

Tarkastuksella saatujen tietojen mukaan kaikki henkilöstöstä ei puhu eikä ymmärrä suomea riittävästi, jotta voisi keskustella asiakkaiden hoidosta. Tarkastuksella haastatellut omaiset suhtautuivat kansainväliseen henkilöstöön pääosin myönteisesti, mutta hoitajien suomen kielen osaaminen, kerrotun ymmärtäminen sekä ymmärretyksi tuleminen hieman mietitytti heitä. Espoon kaupungin valvontaraportin mukaan henkilökunnalla on riittävä kielitaito, eli vähintään 75 prosenttia henkilökunnasta pystyy keskustelemaan ymmärrettävästi ja tekemään tarvittavat asiakirjamerkinnän hoivakodin palvelukielellä.

Mainiokoti Andanten pöytäkirjaluonnokseen antaman tarkennuksen mukaan sosiaali- ja terveysalan työvoimapulaa erityisesti pääkaupunkiseudulla on helpotettu Mainiokodeissa ulkomailta, pääasiassa Filippiineiltä, tulleilla työntekijöillä. He ovat opiskelleet suomen kieltä jo ennen saapumistaan Suomeen. Hoiva-avustaja- ja lähihoitajaopinnoista he ovat selvinneet suomen kielellä ja suorittaneet myös kielikokeen. Asiakkaiden ja työntekijöiden kanssa vuorovaikutus sujuu ja kielitaito karttuu kokemuksen myötä.

Pääsääntöisesti palaute kaikilta tahoilta Filippiineiltä tulleista hoitajista on positiivista. Jos jollain on erityisiä haasteita kielitaidon kanssa, on heille ollut mahdollista tarjota lisäopetusta. Mainiokotien vieraskielisille työntekijöille on tarjolla suomen kielen koulutusta syksyllä 2022.

Apulaisoikeusasiamiehen kannanotot

Apulaisoikeusasiamies pitää myönteisenä, että yksikössä on viriketoiminnan ohjaaja, joka suunnittelee ja ohjaa yhteistä toiminnallista tekemistä ja ohjelmaa asiakkaille.

Apulaisoikeusasiamies korostaa, että vanhuspalvelulaissa säädetään vähimmäismitoituksesta. Henkilöstömitoituksen on oltava korkeampi, jos asiakkaiden toimintakyky ja palvelutarve sekä palvelujen laadun varmistaminen sitä edellyttävät. Apulaisoikeusasiamies pitää tärkeänä, että hoitohenkilöstön mitoituksen arvioimisessa huomioidaan asiakkaiden todellinen ohjauksen, hoidon ja valvonnan tarve sekä toimintakyvyssä tapahtuvat muutokset.

Apulaisoikeusasiamies pitää myönteisenä, että Mainiokodeissa on kiinnitetty huomiota hoitohenkilöstön saatavuuteen. Apulaisoikeusasiamies kannustaa kehittämään myös tapoja henkilöstön pysyvyyteen ja työssä jaksamiseen.

Apulaisoikeusasiamies toteaa, että rekrytoidessaan henkilöstöä, joka ei osaa asumispalvelussa käytettävää kieltä (suomea tai ruotsia), on työnantajan huolehdittava erityisesti siitä, että työtä ohjaavat ohjeistukset menettelytavoista perehdytetään siten, että uusi työntekijä ymmärtää ne. Riittävä kielitaito on välttämätön, jotta vuorovaikutus sekä asiakkaiden että heidän omaistensa kanssa onnistuu, ja se on myös osa asiakasturvallisuutta.

8 TOIMENPITEET

Apulaisoikeusasiamies Maija Sakslin päätti saattaa edellä esitetyt tarkastushavainnot ja kannanotot Mehiläinen Oy:n Mainiokoti Andanten ja Espoon kaupungin hyvinvoinnin ja terveyden toimialan tietoon.

Apulaisoikeusasiamies kehottaa Mainiokoti Andantea käsittelemään tarkastuspöytäkirjassa esitetyt havainnot ja kannanotot yhdessä henkilökunnan kanssa. Apulaisoikeusasiamies pyytää asettamaan tarkastuspöytäkirjan yksikössä helposti saavutettavaan paikkaan henkilökunnan sekä asiakkaiden ja heidän omaistensa nähtäville.

Apulaisoikeusasiamies päätti ottaa omana aloitteena erikseen tutkittavaksi miten Espoon kaupungissa toteutuu sosiaalihuollon asumispalvelujen iäkkäiden asiakkaiden oikeus omatyöntekijään. Asiaa koskeva selvityspyyntö tullaan lähettämään erikseen.

Liitteet:

Liite 1 Keskeinen lainsäädäntö

Liite 2 Oikeusasiamiehen tehtävät ja toimivalta

Tiedoksi:

Mehiläinen Oy, Mainiokoti Andante

Espoon kaupunki, Hyvinvoinnin ja terveyden toimiala

Etelä-Suomen aluehallintovirasto

LIITTEET

Liite 1 Keskeinen lainsäädäntö

Suomen Perustuslaki

Perustuslain 7 §:n mukaan jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Ketään ei saa tuomita kuolemaan, kiduttaa eikä muutoinkaan kohdella ihmisarvoa loukkaavasti. Henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua eikä vapautta riistää mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädettyä perustetta.

Perustuslain 10 §:n 1 momentin mukaan jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on turvattu. Henkilötietojen suojasta säädetään tarkemmin lailla.

Perustuslain 19 §:n 1 momentin mukaan jokaisella, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, on oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon.

Perustuslain 19 §:n 3 momentin mukaan julkisen vallan on turvattava, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään, jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveystalvet.

Perustuslain 109 §:n mukaan oikeusasiamiehen tulee valvoa, että tuomioistuimet ja muut viranomaiset sekä virkamiehet, julkisyhteisön työntekijät ja muutkin julkista tehtävää hoitaessaan noudattavat lakia ja täyttävät velvollisuutensa. Tehtävänsä hoitaessaan oikeusasiamies valvoo perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutumista.

Laki eduskunnan oikeusasiamiehestä

Eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 5 §:n 1 momentin mukaan oikeusasiamies toimittaa tarpeen mukaan tarkastuksia perehtyäkseen laillisuusvalvontaansa kuuluviin asioihin. Erityisesti hänen on toimitettava tarkastuksia vankiloissa ja muissa suljetuissa laitoksissa valvoakseen niihin sijoitettujen henkilöiden kohtelua sekä puolustusvoimien eri yksiköissä ja Suomen sotilaallisessa kriisinhallintaorganisaatiossa seuratakseen varusmiesten ja muiden asepalvelusta suorittavien sekä kriisinhallintahenkilöstön kohtelua.

Lain 5 §:n 2 momentin mukaan tarkastuksen yhteydessä oikeusasiamiehellä ja hänen määräämällään eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian virkamiehellä on oikeus päästä valvottavan kaikkiin tiloihin ja tietojärjestelmiin sekä oikeus keskustella luottamuksellisesti tarkastuskohteen henkilökunnan sekä siellä palvelevien tai sinne sijoitettujen henkilöiden kanssa.

Laki Ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista (vanhuspalvelulaki)

Vanhuspalvelulain (980/2012) 14 §:n 2 momentin mukaan pitkäaikaista hoitoa ja huolenpitoa turvaavat sosiaali- ja terveyspalvelut on toteutettava niin, että iäkäs henkilö voi kokea elämänsä turvalliseksi, merkitykselliseksi ja arvokkaaksi ja että hän voi ylläpitää sosiaalista vuorovaikutusta sekä osallistua mielekkääseen, hyvinvointia, terveyttä ja toimintakykyä edistävään ja ylläpitävään toimintaan.

Vanhuspalvelulain 19 §:n mukaan iäkkäälle henkilölle tarjottavien sosiaali- ja terveyspalvelujen on oltava laadukkaita ja niiden on turvattava hänelle hyvä hoito ja huolenpito.

Vanhuspalvelulain 20 §:n 1 momentin mukaan toimintayksikössä on oltava henkilöstö, jonka määrä, koulutus ja tehtävä rakenne vastaavat toimintayksikön palveluja saavien iäkkäiden henkilöiden määrää ja heidän toimintakykynsä edellyttämää palvelun tarvetta ja joka turvaa heille laadukkaat palvelut.

Vanhuspalvelulain 20 §:n 2 momentin mukaan toteutuneen henkilöstömitoituksen tehostetun palveluasumisen ja pitkäaikaisen laitoshoidon toimintayksikössä, jolla on yhteiset toimitilat ja oma työvuorosuunnittelu ja joka toimii yhden esimiehen alaisuudessa, on oltava vähintään 0,7 työntekijää asiakasta kohti. Edellä lain 20 §:n 2 momentissa säädettyä henkilöstömitoitusta sovelletaan 1. päivästä huhtikuuta 2023. Henkilöstömitoituksen on oltava 1. päivästä lokakuuta 2020 vähintään 0,5 työntekijää, 1. päivästä tammikuuta 2021 vähintään 0,55 työntekijää ja 1. päivästä tammikuuta 2022 vähintään 0,6 työntekijää asiakasta kohti. (HE 4/2020, StVM 18/2020, EV 90/2020)

Vanhuspalvelulain 20 §:n 3 momentin mukaan toteutunut henkilöstömitoitus tarkoittaa toimintayksikössä paikalla olevien välitöntä asiakastyötä tekevien 3 a §:ssä tarkoitettujen työntekijöiden työpanosta suhteessa toimintayksikössä kolmen viikon seurantajakson aikana olevien asiakkaiden määrään. Välillistä työtä ei oteta huomioon henkilöstömitoituksessa.

Vanhuspalvelulain 20 §:n 4 momentin mukaan, jos toimintayksikön tiloissa hoidettavana olevan iäkkään henkilön toimintakyky on alentunut siten, että hän tarvitsee huolenpitoa vuorokaudenajasta riippumatta, toimintayksikössä on oltava riittävästi henkilöstöä kaikkina vuorokauden aikoina.

Vanhuspalvelulain 21 §:n 2 momentin mukaan toimintaa on johdettava siten, että se tukee laadukasta asiakaslähtöisten sosiaali- ja terveyspalvelujen kokonaisuutta, kuntouttavan työotteen edistämistä, eri

viranomaisten ja ammattiryhmien yhteistyötä sekä toimintatapojen kehittämistä.

Vanhuspalvelulain 23 §:n 1 momentin mukaan toimintayksikön johtajan on huolehdittava, että toimintayksikössä järjestetään omavalvonta

palvelujen laadun, turvallisuuden ja asianmukaisuuden varmistamiseksi. Omavalvontaa varten on laadittava omavalvontasuunnitelma, joka on pidettävä julkisesti nähtävänä. Suunnitelman toteutumisesta on seurattava ja palveluja kehitettävä toimintayksikön palveluja saavilta iäkkäiltä henkilöiltä, heidän omaisiltaan ja läheisiltään sekä toimintayksikön henkilöstöltä säännöllisesti kerättävän palautteen perusteella.

Sosiaalihuoltolaki

Sosiaalihuoltolain (1301/2014) 4 § 1 momentin 2 ja 3 kohdan mukaan asiakkaan etua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, miten eri toimintatavat ja ratkaisut parhaiten turvaavat asiakkaan itsenäisen suoriutumisen ja omatoimisuuden vahvistumisen sekä läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet sekä tarpeisiin nähden oikea-aikaisen, oikeanlaisen ja riittävän tuen.

Sosiaalihuoltolain 4 § 2 momentin mukaan sosiaalihuoltoa toteutettaessa on kiinnitettävä erityistä huomiota erityistä tukea tarvitsevien asiakkaiden edun toteutumiseen.

Sosiaalihuoltolain 21 § 5 momentin mukaan asumispalveluja toteutettaessa on huolehdittava siitä, että henkilön yksityisyyttä ja oikeutta osallistumiseen kunnioitetaan ja hän saa tarpeenmukaiset kuntoutus- ja terveydenhuollon palvelut.

Sosiaalihuoltolain 30 §:n 1 momentin mukaan asiakkaalla on oikeus saada sosiaalihuollon toteuttajalta laadultaan hyvää sosiaalihuoltoa ja hyvää kohtelua ilman syrjintää. Asiakasta on kohdeltava siten, että hänen vakaumustaan ja yksityisyyttään kunnioitetaan eikä hänen ihmisarvoaan loukata.

Sosiaalihuoltolain 41 §:n 1 momentin mukaan palvelutarpeen arvioimiseksi, päätösten tekemiseksi ja sosiaalihuollon toteuttamiseksi toimenpiteestä vastaavan sosiaalihuollon viranomaisen on huolehdittava siitä, että käytettävissä on henkilön yksilöllisiin tarpeisiin nähden riittävästi asiantuntemusta ja osaamista.

Jos henkilön tarpeiden arviointi ja niihin vastaaminen edellyttävät sosiaalitoimen tai muiden viranomaisten palveluja tai tukitoimia, on näiden tahojen osallistuttava toimenpiteestä vastaavan työntekijän pyynnöstä henkilön palvelutarpeen arvioinnin tekemiseen ja asiakassuunnitelman laatimiseen.

Sosiaalihuoltolain 41 §:n 2 momentin mukaan sosiaalihuoltoa toteutetaan yhteistyössä eri toimijoiden kanssa siten, että sosiaalihuollon ja tarvittaessa muiden hallinnonalojen palvelut muodostavat asiakkaan edun mukaisen kokonaisuuden. Työntekijän on oltava tarpeen mukaan yhteydessä eri yhteistyötahoihin ja asiantuntijoihin sekä tarvittaessa henkilön omaisiin ja muihin hänelle läheisiin henkilöihin siten kuin tässä laissa tarkemmin säädetään.

Sosiaalihuoltolain 42 §:n 1 momentin mukaan sosiaalihuollon asiakkaalle on nimettävä asiakkuuden ajaksi omatyöntekijä. Työntekijää ei tarvitse nimetä, jos asiakkaalle on jo nimetty muu palveluista vastaava työntekijä tai nimeäminen on muusta syystä ilmeisen tarpeetonta.

Sosiaalihuoltolain 42 §:n 2 momentin mukaan omatyöntekijän on oltava sosiaalihuollon ammattihenkilöistä annetun lain 3 §:ssä tarkoitettu ammattihenkilö. Omatyöntekijänä saa toimia mainitussa pykälässä tarkoitettun ammattihenkilön sijaan terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetun lain 2 §:ssä tarkoitettu ammattihenkilö, jos se on asiakkaan palvelukokonaisuuden kannalta perusteltua. Erityistä tukea tarvitsevan lapsen tai muun erityistä tukea tarvitsevan henkilön omatyöntekijän tai hänen kanssaan asiakastyötä tekevän työntekijän on oltava sosiaalihuollon ammattihenkilöistä annetussa laissa tarkoitettu sosiaalityöntekijä.

Sosiaalihuoltolain 42 §:n 3 momentin mukaan omatyöntekijänä toimivan henkilön tehtävänä on asiakkaan tarpeiden ja edun mukaisesti edistää 38 §:n 2 ja 3 momentin toteuttamista sekä toimia tarvittaessa muissa tässä laissa säädetyissä tehtävissä.

Sosiaalihuoltolain 47 §:n 1 momentin mukaan sosiaalihuollon toimintayksikön tai muun toimintakokonaisuudesta vastaavan tahon on laadittava omavalvontasuunnitelma sosiaalihuollon laadun, turvallisuuden ja asianmukaisuuden varmistamiseksi. Suunnitelma on pidettävä julkisesti nähtävänä, sen toteutumista on seurattava säännöllisesti ja toimintaa on kehitettävä asiakkailta sekä toimintayksikön henkilöstöltä säännöllisesti kerättävän palautteen perusteella.

Sosiaalihuoltolain 48 §:n 1 momentin mukaan sosiaalihuollon henkilöstöön kuuluvan tai vastaavissa tehtävissä toimeksiantosuhteessa tai itsenäisenä ammatinharjoittajina toimivien henkilöiden on toimittava siten, että asiakkaalle annettavat sosiaalipalvelut toteutetaan laadukkaasti.

Sosiaalihuoltolain 48 §:n 2 momentin mukaan, edellä 1 momentissa tarkoitetun henkilön on ilmoitettava viipymättä toiminnasta vastaavalle henkilölle, jos hän tehtävissään huomaa tai saa tietoonsa epäkohdan tai ilmeisen epäkohdan uhan asiakkaan sosiaalihuollon toteuttamisessa. Ilmoituksen vastaanottaneen henkilön on ilmoitettava asiasta kunnan sosiaalihuollon johtavalle viranhaltijalle.

Sosiaalihuoltolain 48 §:n 3 momentin mukaan ilmoitus voidaan tehdä salassapitosäännösten estämättä.

Sosiaalihuoltolain 48 §:n 4 momentin mukaan kunnan ja yksityisen palveluntuottajan on tiedotettava henkilöstölleen ilmoitusvelvollisuudesta ja sen käyttöön liittyvistä asioista. Ilmoitusvelvollisuuden toteuttamista koskevat menettelyohjeet on sisällytettävä 47 §:ssä tarkoitettuun omavalvontasuunnitelmaan. Ilmoituksen tehneeseen henkilöön ei saa kohdistaa kielteisiä vastatoimia ilmoituksen seurauksena.

Sosiaalihuoltolain 49 §:n 1 momentin mukaan, edellä 48 §:n 2 momentissa tarkoitetun ilmoituksen vastaanottaneen henkilön tulee käynnistää toimet epäkohdan tai ilmeisen epäkohdan uhan poistamiseksi. Henkilön on ilmoitettava asiasta salassapitosäännösten estämättä aluehallintovirastolle, jos epäkohtaa tai ilmeisen epäkohdan uhkaa ei korjata viivytyksettä.

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista

Sosiaalihuollon asiakaslain (812/2000) 4 §:n 1 momentin mukaan asiakkaalla on oikeus saada sosiaalihuollon toteuttajalta laadultaan hyvää sosiaalihuoltoa ja kohtelua ilman syrjintää. Asiakasta on kohdeltava siten, ettei hänen ihmisarvoaan loukata sekä että hänen vakaumustaan ja yksityisyyttään kunnioitetaan.

Asiakaslain 4 §:n 2 momentin mukaan sosiaalihuoltoa toteutettaessa on otettava huomioon asiakkaan toivomukset, mielipide, etu ja yksilölliset tarpeet sekä hänen äidinkieltensä ja kulttuuritaustansa.

Asiakaslain 7 §:n 1 momentin mukaan sosiaalihuoltoa toteutettaessa on laadittava palvelu-, hoito-, kuntoutus- tai muu vastaava suunnitelma, jollei kyseessä ole tilapäinen neuvonta ja ohjaus tai jollei suunnitelman laatiminen muutoin ole ilmeisen tarpeetonta.

Asiakaslain 7 §:n 2 momentin mukaan suunnitelma on laadittava, ellei siihen ole ilmeistä estettä, yhteisymmärryksessä asiakkaan kanssa sekä 9 ja 10 §:ssä tarkoitetuissa tapauksissa asiakkaan ja hänen laillisen edustajansa taikka asiakkaan ja hänen omaisensa tai muun läheisensä kanssa. Suunnitelman sisällöstä ja asiaan osallisista on lisäksi voimassa, mitä niistä erikseen säädetään.

Asiakaslain 8 §:n 1 momentin mukaan sosiaalihuoltoa toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon asiakkaan toivomukset ja mielipide ja muutoinkin kunnioitettava hänen itsemääräämisoikeuttaan.

Asiakaslain 8 §:n 2 momentin mukaan asiakkaalle on annettava mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa palvelujensa suunnitteluun ja toteuttamiseen. Sama koskee hänen sosiaalihuoltoonsa liittyviä muita toimenpiteitä. Asiakasta koskeva asia on käsiteltävä ja ratkaistava siten, että ensisijaisesti otetaan huomioon asiakkaan etu.

Asiakaslain 9 §:n 1 momentin mukaan, jos täysi-ikäinen asiakas ei sairauden, henkisen toimintakyvyn vajavuuden tai muun vastaavan syyn vuoksi pysty osallistumaan ja vaikuttamaan palvelujensa tai sosiaalihuoltoonsa liittyvien muiden toimenpiteiden suunnitteluun ja toteuttamiseen taikka ymmärtämään ehdotettuja ratkaisuvaihtoehtoja tai päätösten vaikutuksia, on asiakkaan tahtoa selvitettävä yhteistyössä hänen laillisen edustajansa taikka omaisensa tai muun läheisen henkilön kanssa.

Laki sosiaalihuollon asiakirjoista

Asiakasasiakirjalain (254/2015) 4 §:n 1 momentin mukaan sosiaalihuollon ammattihenkilöt sekä muu asiakastyöhön osallistuva henkilöstö ovat velvollisia kirjaamaan sosiaalihuollon järjestämisen, suunnittelun, toteuttamisen, seurannan ja valvonnan kannalta tarpeelliset ja riittävät tiedot määrämuotoisina asiakirjoina ja tallettamaan ne 5 §:n mukaisesti.

Lain 5 §:n mukaan Terveiden ja hyvinvoinnin laitos antaa tarkemmat määräykset sosiaalihuollon asiakasasiakirjojen rakenteista ja asiakasasiakirjoihin merkittävistä tiedoista.

Kielilaki

Kielilain (423/2003) 10 §:n 1 momentin mukaan valtion viranomaisessa sekä kaksikielisessä hyvinvointialueen ja hyvinvointiyhtymän viranomaisessa ja kaksikielisessä kunnallisessa viranomaisessa jokaisella on oikeus käyttää suomea tai ruotsia. Viranomaisen on lisäksi järjestettävä asiassa kuultavalle mahdollisuus tulla kuulluksi omalla kielellään, suomeksi tai ruotsiksi.

Kielilain 23 §:n 1 momentin mukaan viranomaisen tulee toiminnassaan oma-aloitteisesti huolehtia siitä, että yksityishenkilön kielelliset oikeudet toteutuvat käytännössä.

Tartuntatautilaki

Tartuntatautilain (1227/2016) 60 §:n 1 momentin mukaan, jos yleisvaarallisen tartuntataudin tai yleisvaaralliseksi perustellusti epäillyn tartuntataudin leviämisen vaara on ilmeinen eikä taudin leviämistä voida muulla tavoin estää, virkasuhteinen kunnan tartuntataudeista vastaava lääkäri tai virkasuhteinen sairaanhoitopiirin kuntayhtymän tartuntataudeista vastaava lääkäri voi päättää henkilön karanteenista enintään yhden kuukauden ajaksi. Päätös karanteenista voidaan tehdä henkilölle, jonka on todettu tai perustellusti epäilty altistuneen yleisvaaralliselle tai yleisvaaralliseksi perustellusti epäillylle tartuntataudille.

Tartuntatautilain 60 §:n 2 momentin mukaan virkasuhteinen kunnan tartuntataudeista vastaava lääkäri tai virkasuhteinen sairaanhoitopiirin kuntayhtymän tartuntataudeista vastaava lääkäri voi tehdä päätöksen karanteenista myös 1 momentissa tarkoitetun henkilön tahdosta riippumatta.

Liite 2 Oikeusasiamiehen toimivalta

Perustuslain 109 §:n 1 momentin nojalla oikeusasiamies valvoo, että tuomioistuimet ja muut viranomaiset ja virkamiehet noudattavat lakia ja täyttävät velvollisuutensa. Lisäksi hänen valvontaansa kuuluvat muutkin, jotka hoitavat julkista tehtävää. Oikeusasiamies seuraa erityisesti, että hyvä hallinto sekä perus- ja ihmisoikeudet toteutuvat.

Eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 5 §:n mukaan oikeusasiamies toimittaa tarpeen mukaan tarkastuksia perehtyäkseen laillisuusvalvontaansa kuuluviin asioihin. Erityisesti hänen on toimitettava tarkastuksia vankiloissa ja muissa suljetuissa laitoksissa valvoakseen niihin sijoitettujen henkilöiden kohtelua.

Lisäksi eduskunnan oikeusasiamies on nimetty YK:n epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastaisen yleissopimuksen valinnaisen pöytäkirjan tarkoittamaksi kansalliseksi valvontaelimeksi. Tässä ominaisuudessa oikeusasiamies tekee tarkastuksia kaikkiin niihin paikkoihin, joissa voidaan kohdistaa rajoitteita. Tehtävä mahdollistaa esimerkiksi ulkopuolisten asiantuntijoiden käyttämisen tarkastuksilla.

Vanhuksille ympärivuorokautista palveluasumista tarjoavissa yksiköissä halutaan selvittää vanhusten saaman hoivan ja hoidon ihmisarvoa kunnioittavaa luonnetta, ja sitä, että kunnat huolehtivat myös heikommassa asemassa olevien kuntalaisten perustuslain 19 §:n mukaisesta oikeudesta sosiaaliturvaan ja huolenpitoon.

YK:n vammaisyleissopimuksen ratifioinnin myötä (10.6.2016) eduskunnan oikeusasiamiehestä on tullut osa yleissopimuksen 33 artiklan 2 kohdan mukaista rakennetta, jonka tehtävänä on edistää, suojella ja seurata vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumista. Tämän vuoksi oikeusasiamies kiinnittää tarkastuksilla erityistä huomiota vammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeuden toteutumiseen, rajoitustoimenpiteiden käyttöön, osallistumisen mahdollisuuksiin sekä toimitilojen esteettömyyteen ja saavutettavuuteen liittyviin seikkoihin. Vammaisyleissopimuksen piiriin voidaan katsoa kuuluvan muun muassa muistisairaat henkilöt.

Tarkastuksen yhteydessä oikeusasiamiehellä ja hänen määräämällään eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian virkamiehellä on oikeus päästä valvottavan kaikkiin tiloihin ja tietojärjestelmiin sekä oikeus keskustella luottamuksellisesti tarkastuskohteen henkilökunnan sekä siellä palvelevien tai sinne sijoitettujen henkilöiden kanssa.

Oikeusasiamiehestä annetun lain 1 a luvun 11 h §:n mukaan kansalliselle valvontaelimelle tietoja antaneelle ei saa määrätä rangaistusta tai muuta seuraamusta tietojen antamisen perusteella.